

מנהגים והלכות ל"תשעה באב".

נושאי השיעור:

- א] תשעה באב שחל במוצאי שבת.
- ב] איסור לימוד תורה בתשעה באב.
- ג] מעוברת, מינקת, יולדת, חולה שאין בו סכנה.
- ד] איסור רחיצה ונעילת הסנדל.
- ה] איסור שאילת שלום ואיסור עשיית מלאכה.
- ו] טלית ותפילין בשחרית.
- ז] מה מותר ומה אסור במוצאי תשעה באב.

תשעה באב שחל במוצאי שבת:

אכילת בשר ויין בסעודה מפסקת:

שולחן ערוך הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנב סעיף י

אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו. (מיהו צריך להפסיק מבעוד יום) (סמ"ק).

משנה ברורה ס"ק כד

היינו קודם שקיעה. ונכון להודיע זה להמון שלא יטעו שהוא כשאר שבת:

מסכת תענית דף כט עמוד ב

תניא: תשעה באב שחל להיות בשבת, וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת – אוכל ושותה כל צרכו, ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו.

מגן אברהם ס"ק יג

ואסור למנוע ממנו אף על גב דאין חיוב לאכול בשר בשבת מ"מ כיון שנמנע משום אבל עבירה היא.

&&&

סידור הספסלים בבית הכנסת לצורך תשעה באב:

חזון עובדיה עמוד שלג

אסור להסיר הספסלים של בית הכנסת בשבת ערב תשעה באב ולפרוס מחצלאות או שטיחים לצורך המתפללים בליל תשעה באב, שאסור להכין מיום השבת לחול.

חליצת המנעלים במוצאי שבת:

ספר הרוקח הלכות תשעה באב סימן שיא

ט' באב שחל להיות במ"ש או בשבת היה רבי יצחק ברבי יהודה נ"ע בין מנחה למעריב בסעודה המפסקת בוצע על ב' ככרות ומיסב על השלחן כשאר שבתות והולך נעול לבית הכנסת מפני כבוד השבת וכשאומרים ברכו חולץ ויושב לארץ.

רמ"א סימן תקנג סעיף ב

בחול נוהגין לחלוץ מנעלים קודם שיאמר ברכו, ואם הוא שבת חולצים לאחר ברכו מלבד שליח צבור שחולץ קודם ברכו (הגהות מיימוני).

חזון עובדיה עמוד שלד

במוצאי שבת ליל תשעה באב אין צריך לחלוץ המנעלים של עור עד כדי שיגיע הש"צ לברכו, משום כבוד השבת, ומצות תוספת מחול על הקודש, והחולצים נעליהם בביתם, יחלצום כעבור עשרים דקות אחר השקיעה, שאז הוא לילה ודאי. ובחול יש לחלוץ הנעליים קודם בין השמשות של ט"ב.

(שם עמוד שלה) וראוי לגבאים להכריזו על תפילת ערבית חצי שעה אחר השקיעה שיהיה שהות וזמן לחליצת נעליים והחלפת בגדים מבגדי שבת לבגדי חול.

&&&

ברכת מאורי האש במוצאי שבת:

שולחן ערוך סימן תקנו סעיף א

ליל תשעה באב שחל באחד בשבת, כשרואה הנר אומר "בורא מאורי האש" ואין מברך על הבשמים. ובליל מוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס, ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים.

משנה ברורה ס"ק א – ד

דזה אין טעון כוס ואין בזה משום תענוג כמו שיש בבשמים. ויברך על האור קודם שקורין איכה דבאיכה כתיב "במחשכים הושיבני" וע"כ יברך תחלה על המאור, וגם שיהנה אח"כ מאורו כשקורין איכה. ואם שכח לברך יברך אח"כ בלילה כיון שהחיוב עדיין עליו:

ובליל ט"ב מבדיל בתפלה, ואף על פי שאין יכול להבדיל אז על הכוס, ואם טעה אז ולא הבדיל בתפלה א"צ לחזור, כיון שיבדיל על הכוס במוצאי ט"ב.

והנשים שאינן יודעות להתפלל ולא הבדילו במוצאי שבת בתפלה צריך כל איש להזהירן שביום התענית לא יעשו אש לבשל לצורך הלילה עד שיאמרו המבדיל בין קדש לחול.

ואפילו לא בירך על הנר במוצ"ש [לא יברך עליו במוצאי ט"ב] דאין מברכין על הנר אלא במוצ"ש בזמן שנברא.

ולא על הבשמים – דמשום נפש יתירא היא ג"כ במוצאי שבת דוקא.

חזון עובדיה עמוד שלט

במוצ"ש שחל בו ט"ב אין מברכים על בשמים כלל משום שיש תענוג מריחם הטוב, אע"פ שעל הנר מברכים בלא כוס לפני קריאת איכה. וחייבים לברך "בורא מאורי האש" כדי שלא יהנה מן האור מבלי לברך עליו. ונכון שהש"צ בליל ט"ב יברך בקול רם ברכת "מאורי האש" קודם קריאת מגילת "איכה", ויכוין בזה להוציא הקהל ידי חובה. והנשים יברכו לעצמן [בביתם] על הנר ברכת מאורי האש.

&&&

שלא אומרים 'צדקתך' בשבת זו:

שולחן ערוך סימן תקנט סעיף א

אם חל תשעה באב במוצאי שבת, אין אומרים 'צדקתך' במנחה בשבת.

משנה ברורה ס"ק א

דתשעה באב נמי איקרי מועד. (לכן בתפילת שחרית של ט"ב לא אומרים תחנון ונפילת אפיים).

&&&

שאין אומרים 'ויהי נועם' בתפילת ערבית זו:

שולחן ערוך סימן תקנט סעיף ב

(בליל תשעה באב מתפללים ערבית (ואומרים איכה וקנינות) ואומר אחר קנינות ואיכה, סדר קדושה, ומתחיל מ"ואתה קדוש"), ואם חל במוצאי שבת אין אומרים "ויהי נועם".

משנה ברורה סימן ס"ק ו – ז

ואין אומרים ויהי נועם – לפי שעיקרו נתייסד על הקמת המשכן ועתה נחרב.

ולא יאמר 'ובא לציון גואל' שאין גאולה בלילה, ולא 'ואני זאת בריתי' שנראה כמקיים ברית על הקנינות, ועוד דאסור בד"ת ולא שייך לומר 'ולא ימושו מפוך' [טור].

חזון עובדיה עמוד שמג

אם חל תשעה באב במוצ"ש, אין אומרים בתפילת ערבית 'ויהי נועם' אלא מתחיל 'ואתה קדוש' וגו'.

&&&

הבדלה לחולה האוכל בתשעה באב:

חזון עובדיה עמוד שמח

חולה האוכל בתשעה באב, אם חל להיות באחד בשבת, קודם אכילתו צריך להבדיל על הכוס, הלכה רווחת שאסור לאכול ולשתות קודם הבדלה על הכוס. ויש לו לחולה להבדיל על כוס יין או מיץ ענבים, וישתה מהכוס מלוא לוגמיו כי אינו מתכוון לשתות לתענוג אלא לצורך

קיום המצוה. ורשאי החולה המבדיל בט"ב להוציא בהבדלה שלו את כל בני ביתו יד"ח ההבדלה.

והוא הדין לקטנים שאוכלים בט"ב שיעשו קודם לכן הבדלה מדין 'חינוך'.

ומ"מ חולה אף שרשאי לאכול אינו מחוייב בסעודת "מלווה מלכה" (ילקוט יוסף).

הלכות יום תשעה באב

לימוד תורה בתשעה באב:

שולחן ערוך סימן תקנד סעיף א

תשעה באב אסור ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה, ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, ולשנות במשנה ובמדרש ובגמרא בהלכות ובאגדות, משום שנאמר "פקודי ה' ישרים משמחי לב" (תהילים יט, ט). ותינוקות של בית רבן בטלים בו, אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה. ואם יש ביניהם פסוקי נחמה, צריך לדלגם.

משנה ברורה ס"ק ב

הרעים – ורעות עכו"ם אסור לקרות. ועם התינוקות אסור ללמוד אף דברים הרעים, רק מותר ללמוד לו החורבן דאינו אלא סיפור דברים ומשבר לב התינוק. ויש מאחרונים שסוברין דמותר ללמוד עם התינוק בדברים הרעים וכאן לא אסר אלא הלימוד שהקטנים לומדים בסדר שלהם דהיינו חומש וגמרא.

ואגדת החורבן בפרק הניזקין ובפרק חלק ולקרות בחורבן הנזכר ביוסיפון מותר [לבוש]:

כתב הט"ז דאפילו במקום דמותר ללמוד היינו שילמוד בפשוטן של דברים אבל לא דרך לפלול. ואפילו בהרהור לפרש דבר חמור אסור מטעם שיהיה לו שמחה אחר שיתיישב לו.

[אולם החזון איש אמר דלא יתכן ללמוד לא בעיון, וכן העיד הגר"ח קניבסקי זצ"ל שהתיר לו ללמוד מגילת איכה עם הפירושים והדרושים הגדולים. ובילקוט יוסף גם כן העלה שרשאי לכתחילה ללמוד ולעיין היטב במפרשים, ואפילו אם עלה לו כמה חידושים רשאי לכותבם אם ירא שמא ישכחם דהוי דבר האבד. אבל לעיין במטרה מכוונת כדי לדלות חידושים וכו' אין לעשות כן].

חוק לישראל – אסור, אף אם רגיל לקרות בכל יום.
קבלה – אסור.

זוהר – אם קורא בלבד בלא להבין, רשאי להקל (ילקוט יוסף)
מדרש איכה – מותר.

תהלים – מי שאינו בקי ללמוד בשאר דברים הרעים ואינו יודע רק קריאת תהלים, רשאי לקרוא בדרך של תחינה ובקשה. והוא הדין אם קורא בשביל איזה חולה שהוא בצער אין זה בכלל לימוד (חזון עובדיה עמוד שיא).

עיתון או שמיעת חדשות ברדיו – נראה שמותר (חזו"ע שם).
ספרי מוסר – אם לעורר ליבו לתשובה, מותר. וידלג על דברים המסתעפים מענין לענין
ומבארים הפסוקים וכדו' (חזו"ע עמוד שטז).
סיפורי צדיקים – מותר. (ילקוט יוסף).

חזון עובדיה עמוד שטו

אף נשים אסורות בט"ב בתלמוד תורה, שאע"פ שאינם מצוות על דברי תורה, מ"מ יש להם
שמחת לב בלימודן.

&&&

איסור אכילה ושתייה בתשעה באב:

מסכת תענית דף ל עמוד ב

רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל האוכל ושותה בתשעה באב – כאילו אוכל ושותה ביום
הכיפורים. כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים –
אינו רואה בשמחתה.

&&&

מעוברות ומניקות:

שולחן ערוך סימן תקנד סעיף ה

מעוברות ומניקות מתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום כפור.

חזון עובדיה עמוד רעט

ומכל מקום אם יש להם איזה חולי פטורות מלהתענות. ואשה המינקת את בנה והתינוק חולה
קצת והרופא אומר שהתענית למינקת יגרום היזק לתינוק, מותרת לאכול.

&&&

יולדת:

שולחן ערוך סימן תקנד סעיף ו

חיה [יולדת] כל שלשים יום, וכן חולה שהוא צריך לאכול, אין צריך אומד אלא
מאכילין אותו מיד, דבמקום חולי לא גזרו רבנן. הגה: ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין
להם צער גדול שהיה לחוש לסכנה, והמיקל לא הפסיד.

משנה ברורה סימן תקנד ס"ק ט – טז

דמסתמא אמרינן שהיא חלושה והויא כחולה שאין בו סכנה ועל כרחך אף דלענין יוה"כ היא
לאחר שבעה [ימים] כשאר כל אדם, כאן לענין ט"ב שהוא דרבנן לא גזרו במקום חולי. ועיין
בט"ז ובשאר אחרונים דאפילו ודאי אין בה סכנה וכן בחולי הכתוב לקמיה ואפילו לא אמרו
צריכין אנו לאכול מותר בט"ב.. אכן כבר נהגו להתענות כמו שכתב הרמ"א כל זמן שאין
להם חולשה ונתרפאו מלידתן, אבל אם עדיין לא נתרפאה לגמרי, או שהיא קצת חולה או

חלושה בטבעה לא תתענה בתוך ל'. ואם אירע ביולדת בריאה שמתענה ומרגשת באמצע היום שום חולשה יתירה יש לפסוק שלא תתענה בשארית היום [אחרונים]:

ומה שנוהגין להתענות היולדת היינו אפילו אמרה צריכה אני לאכול, ודוקא אחר שבעה, אבל תוך שבעה אפילו אמרה איני צריכה אין לה להתענות. וכ"ש תוך ג' [ימים] דבודאי אסור לה להתענות.

ועיין באליה רבה שכתב דאפילו יולדת שאינה מתענה, תתענה איזה שעות. אכן אם גם זה קשה לה לא תתענה כלל.

ערוך השולחן סימן תקנד סעיף ח

ואולי זהו בימיהם שהדורות היו בריאים וחזקים אבל עכשיו חלילה להיולדת להתענות בט"ב תוך ל' כי עדיין חלושה היא והיא ממש כחולה ולכן אין להניחן להתענות בט"ב.

(וכן דעת ר' ניסים קרליץ זצ"ל שכיום אין ליולדת להחמיר כלל וכלל אף לאחר שבעה ימים עד ל' יום. ובאול"צ ח"ג פכ"ט כתב שאם ילדה בניתוח קל וחומר שאין לה להחמיר בזה).

חזון עובדיה עמוד רפ

יולדת תוך שבעה ימים אחר לידתה, אסור לה בהחלט להתענות בט"ב, ומשבעה ימים עד שלושים יום מיום לידתה פטורה מלהתענות בט"ב. ואינה צריכה אומד. וכן כל חולה שאין בו סכנה, שבמקום חולי לא גזרו רבנן.

חזון עובדיה עמוד רפח

המפלת אחר ארבעים יום להרינוה דינה כיוולדת, וכל שלושים יום מיום ההפלה אינה צריכה להתענות בתשעה באב.

&&&

חולה שאין בו סכנה:

חום מעל 37 מעלות – פטור. (פוסקים).
דלקת פנימית – (ריאות, כליות, פרקים, גרון, חולי לב) פטור.
סכרת – למעלה מ 200–180 מיליגרם אחוז, פטור. אבל 140 מיליגרם אחוז, יתענה.
שחור בעיניים – אם לא חולף, חייב לאכול מיד.
זקן וחלש – אם יעצו לו הרופאים שיאכל, פטור.
חולה שבולע כדורים – אם אינו יכול לבלוע מבלי מים, רשאי לשתות מים פחות מכשיעור, וימשיך תעניתו.
ובכל עניין אחר ישאל לרופא. ואף מי שאוכל ראוי שיתענה לשעות להשתתף עם הציבור אם מתאפשר לו

חזון עובדיה שם

חולה שמותר לו לאכול בט"ב, וכן יולדת תוך ל' יום, אוכלים בט"ב כהרגלם תמיד ואינם צריכים לאכול פחות מכשיעור, אלא ביום הכיפורים. ובברכת המזון לא אומרים "נחם".

&&&

איסור רחיצה:

שולחן ערוך סימן תקנד סעיף ז

רחיצה אסורה בט' באב, בין בחמין בין בצונן, אפילו להושיט אצבעו במים, אסור. [סעיף ט] אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה, מותר לרחוץ להעביר הלכלוך, ולא יטול כל ידיו אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך. הגה: ואם עשה צרכיו, (אם מותר לרחוץ), דינו כמו ביום כפור (שנוטל עד סוף קשרי אצבעותיו). [סעיף י] ונוטל אדם ידיו שחרית, וצריך לזוהר שלא יטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו. [סעיף יא] ולאחר שניגב ידיו ועדיין לחות קצת, מעבירם על עיניו, ואם היה לפלוף על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים, רוחץ ומעבירו ואינו חושש, דהוה ליה כטיט וכצואה שרוחץ כדרכו ואינו חושש.

חזון עובדיה עמוד רצ

והכהנים שעולים לדוכן כמנהג ירושלים נוטלים ידיהם עד פרק הזרוע, שכן היה קידוש הכהנים במקדש, מפני שאין רחיצה זו לשם תענוג, אלא לשם מצוה. וכן חולה האוכל בתשעה באב נוטל ידיו כדרכו עד סוף פרק הזרוע, שאין רחיצה זו לשם תענוג, אלא לצורך המצוה. נשים המבשלות בט"ב וצריכות לרחוץ את הבשר, מותר, ואין לחוש משום רחיצה.

&&&

איסור נעילת הסנדל:

שולחן ערוך סימן תקנד סעיף טז

[איסור] נעילת הסנדל, דוקא של עור, אבל של בגד או של עץ או של שעם וגמי, מותר. ושל עץ מחופה עור, אסור.

חזון עובדיה עמוד שא

קטנים שלא הגיעו למצוות, מותרים בנעילת הסנדל בט"ב, ומכל מקום טוב לחנכם שינעלו נעליים שאינם של עור.

&&&

איסור שאילת שלום:

שולחן ערוך סימן תקנד סעיף כ

אין שאלת שלום לחבירו בת"ב, והדיוטות שאינם יודעים ונותנים שלום, משיבים להם בשפה רפה ובכבוד ראש.

חזון עובדיה עמוד של

ויש אוסרים גם לומר 'צפרא טבא' או 'בוקר טוב' ויש מתירים בזה. וכן נראה מצד הדין אבל טוב שלא לומר כלום.

[שם עמוד שלג] – איתא בשו"ע יו"ד (סימן שצא ס"א) "אבל אסור בשמחה לפיכך לא יקח תינוק בחיקו כל שבעה פן יביאנו לידי שחוק". ונראה שהוא הדין לתשעה באב. ומיהו תינוק הבוכה מותר ליקח אותו להרגיעו.

&&&

איסור עשיית מלאכה:

שולחן ערוך סימן תקנד סעיף כב

מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב, עושין, במקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין ובכל מקום ת"ח בטלים, וכל הרוצה לעשות עצמו תלמיד חכם לענין זה עושה. (סעיף יא) ומלאכת דבר האבד, מותר כדרך שאמרו בחולו של מועד. (סעיף כד) וכל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה.

חזון עובדיה עמוד שיח

ומנהג כל ישראל ששמענו שומעם שלא לעשות מלאכה בתשעה באב. ובליל תשעה באב יש להתיר עשיית מלאכה. ובעל חנות מכולת שמוכר דברי מאכל ומשקה, מותר לו למכור בכל היום, ואפילו קודם חצות.

חזון עובדיה עמוד שכד

נוהגין שלא להכין בתשעה באב צרכי סעודה, שלא לשחוט ולא לבשל ולטגן וכיוצ"ב, לצורך סעודת מוצאי תשעה באב, עד לאחר חצות היום.

&&&

טלית ותפילין בשחרית:

שולחן ערוך סימן תקנה סעיף א

נוהגים שלא להניח תפילין בתשעה באב שחרית, ולא טלית, אלא לובשים טלית קטן תחת בגדיו בלא ברכה; ובמנחה מניחים ציצית ותפילין, ומברכים עליהם.

משנה ברורה ס"ק א

ע"פ המדרש "בצע אמרתו" בזע פורפירא דיליה [זה הטלית]. "השליך משמים ארץ תפארת ישראל" זו תפילין. ובמנחה מניחים – שאז הציתו אש במקדש ותם עונך במה ששפך הקדוש ברוך הוא חמתו בעצים ואבנים [הגר"א]. וי"א כדי להראות נחמה באבלינו בו ביום.

חזון עובדיה עמוד שסו

וכיום רוב בתי הכנסת בירושלים ובערי ארץ ישראל מתעטפים בטלית ומניחים תפילין בשחרית של תשעה באב כמו בכל יום, ומתפללים שחרית עם סדר הקרבנות ופסוקי דזמרה ושירת הים כמו בכל יום.

משנה ברורה ס"ק ד

והרגיל להניח תפילין של ר"ת יניח גם עתה [אחרונים]:

חזון עובדיה עמוד ששא

ואף יקרא עמהם קריאת שמע כדין האבל שמניח תפילין דר"ת בימי אבלו. וכן המנהג.

&&&

מוצאי תשעה באב:

שולחן ערוך סימן תקנח סעיף א

בתשעה באב לעת ערב הציטו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי, ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ויום עשירי. הגה: ויש מחמירין עד חצות היום ולא יותר (הגהות מיימוני).

משנה ברורה ס"ק ג

וה"ה שלא לרחוץ במרחץ ולספר ולכבס עד חצות.

חזון עובדיה עמוד טו

מנהג כשר שלא לאכול בשר ולשתות יין ליל עשירי וכל יום עשירי. אבל לעניין רחיצה כיבוס ותספורת ספרדים ועדות המזרח מותרים בזה תיכף במוצאי תשעה באב. והאשכנזים מחמירים בזה.

&&&

כל הצומות האלה עתידים להתבטל ולהיות ימים טובים וימי ששון ושמחה לימות המשיח, וכמו שנאמר (זכריה ה, יט) "כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו". ובמהרה יקויים בנו הפסוק (ישעיה ס, כ) "לא יבא עוד שמשך וירחך, ולא יאסף כי ה' יהיה לך לאור עולם ושלמו ימי אבלך, הקטון יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום, אני ה' בעתה אחישנה, והיית עטרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה בכף אלהיך" אמן ואמן.
